

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KOLLOKATSIYALARNING TARJIMADA IFODALANISHI

Kirgizova Hanifa Muhtorovna

Turan International University magistranti

Gumanitar fanlar fakulteti Linguistika (ingliz tili) yo'nalishi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22761779>

Qabul qilindi: 8-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 14-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 15-sentabr 2026-yil

Annotatsiya.

Mazkur tezisdagi ingliz va o'zbek tillaridagi kollokatsiyalarning tarjima jarayonida ifodalanishi, ular o'rtasidagi semantik muvofiqlik hamda ekvivalentlik masalalari tahlil qilinadi. Kollokatsiyalarni tarjima qilishda so'zma-so'z tarjimaning har doim ham kutilgan natijani bermasligi, tarjimon tomonidan kontekst, milliy til me'yorlari va kommunikativ vaziyatni hisobga olish zarurligi yoritiladi. Ingliz tilidagi ayrim kollokatsiyalarning o'zbek tilida to'liq, qisman yoki kontekstual muqobillar orqali ifodalanishi misollar asosida ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari kollokatsion birliklarni to'g'ri tarjima qilish ikki tilning leksik-semantik xususiyatlarini chuqur bilishni talab etishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:

kollokatsiya, tarjima, ekvivalentlik, semantik muvofiqlik, kontekst, leksik birlik, chog'ishtirma tilshunoslik, ingliz tili, o'zbek tili.

Kirish

Tarjima jarayonida so'z va iboralarning lug'aviy ma'nosini boshqa tilga ko'chirishning o'zi yetarli emas. Ayniqsa, kollokatsiyalar tarjimon uchun alohida qiyinchilik tug'diradi. Chunki bunday birliklarning ma'nosi ko'pincha ularning tarkibidagi alohida so'zlar ma'nosidan tashqari, birikmaning til tizimida shakllangan an'anaviy qo'llanishi bilan ham belgilanadi.

Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi grammatik va leksik farqlar kollokatsiyalarni tarjima qilish jarayonida yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Bir tilda tabiiy hisoblangan so'z birikmasining ikkinchi tildagi muqobili aynan shu strukturani takrorlamasligi mumkin. Shu sababli tarjimada kollokatsiyaning funksional va semantik ekvivalentini topish muhim vazifalardan biridir.

Asosiy qism

Kollokatsiyalar tarjima jarayonida bir necha xil munosabat asosida namoyon bo'lishi mumkin. Ayrim kollokatsiyalar ikki tilda deyarli to'liq muqobilga ega bo'lsa, boshqalarida leksik komponentlarning almashishi yoki butunlay boshqa konstruksiyadan foydalanish talab qilinadi.

Masalan:

- *strong evidence* — **ishonarli dalil**;
- *high hopes* — **katta umidlar**;
- *close attention* — **diqqat bilan e'tibor**;
- *make an effort* — **harakat qilmoq**;
- *break the news* — **xabarni yetkazmoq**.

Mazkur misollarda tarjima jarayoni bir xil mexanizm asosida amalga oshmaydi. *High hopes* birikmasida ingliz tilidagi *high* komponenti o'zbek tilida "yuqori" emas, "katta" sifatida beriladi. Demak, kollokatsiyaning tabiiy muqobilini topishda komponentlarning lug'aviy mosligi emas, balki ularning maqsad tilida qanday birikishi muhim hisoblanadi.

Ba'zi hollarda ingliz tilidagi kollokatsiya o'zbek tilida bitta fe'l orqali ifodalanishi mumkin. Masalan, *make a mistake* birikmasi "xato qilmoq", *give advice* — "maslahat bermoq", *reach an agreement* esa "kelishmoq" yoki kontekstga qarab "kelishuvga erishmoq" tarzida tarjima qilinadi.

Bunday holat kollokatsiyalarning tarjimasida **transformsiya** usullaridan foydalanish zarurligini ko'rsatadi. Tarjimon birikmaning tashqi shaklini saqlab qolishdan ko'ra, uning mazmuni va kommunikativ vazifasini tabiiy tarzda yetkazishga e'tibor qaratishi lozim.

Kollokatsiyalarni tarjima qilishda **kontekst** alohida ahamiyatga ega. Bir xil kollokatsiya turli kontekstlarda turlicha tarjima qilinishi mumkin. Masalan, *take a position* birikmasi siyosiy yoki ijtimoiy kontekstda "pozitsiyani egallamoq" yoki "nuqtayi nazar bildirmoq" tarzida, ish jarayonida esa "lavozimni egallamoq" ma'nosida qo'llanishi mumkin.

Shuningdek, kollokatsiyalar tarjimasida milliy-madaniy omillarni ham hisobga olish zarur. Ayrim birikmalar muayyan xalqning kommunikativ tajribasi va til an'analari bilan bog'liq bo'lib, ularning to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentini topish qiyin. Bunday vaziyatlarda tavsifiy tarjima yoki kontekstual muqobildan foydalanish maqsadga muvofiq.

Kollokatsiyalarni to'g'ri o'zlashtirish xorijiy tilni o'rganish jarayonida ham muhimdir. O'quvchi alohida so'zlarning ma'nosini bilgan holda ham ularni noto'g'ri birlashtirishi mumkin. Masalan, ingliz tilida *do a mistake* shakli grammatik jihatdan tushunarli bo'lsa-da, standart qo'llanish *make a mistake* shaklidir. Demak, til o'rgatishda so'zlarni alohida emas, balki tabiiy kollokatsion birliklar tarkibida o'rgatish samarali natija beradi.

Natijalar

Tahlil natijalari ingliz va o'zbek tillaridagi kollokatsiyalar o'rtasida to'liq, qisman va kontekstual muvofiqlik mavjudligini ko'rsatdi. To'liq muvofiqlikda kollokatsiyaning umumiy mazmuni va komponentlari ikki tilda yaqin shaklda ifodalanadi. Qisman muvofiqlikda esa bir yoki bir nechta komponentning tarjimadagi shakli o'zgaradi.

Kontekstual muvofiqlikda kollokatsiyaning tarjimasida uning lug'aviy ma'nosidan ko'ra, matndagi vazifasi va kommunikativ maqsadiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun kollokatsiyalarni tarjima qilishda lug'atdagi alohida so'z ekvivalentlarini mexanik tarzda qo'llash yetarli emas.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi kollokatsiyalarning tarjimasida ikki tilning leksik-semantik va grammatik imkoniyatlarini chuqur hisobga olishni talab etadi. Kollokatsiyalarni so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha maqsad tilida tabiiy bo'lmagan birikmalarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Tarjima jarayonida kollokatsiyaning umumiy ma'nosi, kontekstdagi vazifasi, uslubiy xususiyati va maqsad tilidagi tabiiy qo'llanishi asosiy mezon sifatida qaralishi lozim. Shu jihatdan kollokatsiyalarni tadqiq etish tarjimashunoslik bilan bir qatorda xorijiy til ta'limi va lug'atchilik uchun ham muhim nazariy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Baker, M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 2018.
2. Firth, J. R. *Papers in Linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press, 1957.
3. Sinclair, J. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
4. Benson, M., Benson, E., Ilson, R. *The BBI Combinatory Dictionary of English*. Amsterdam: John Benjamins, 1986.
5. Lewis, M. *The Lexical Approach*. Hove: Language Teaching Publications, 1993.
6. McCarthy, M., O'Dell, F. *English Collocations in Use*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.